

Lina Pliško

MJESNI GOVOR LOBORIKE

Izvorni znanstveni rad
Original scientific paper

UDK 811.163.42'282.2(497.5 Lobarika)

U članku su prikazane alijetetne, alteritetne te arealne jezične značajke mjesnoga govora Lobarike u istarskoj općini Marčana. Prema rezultatima istraživanja taj idiom pripada jugozapadnome istarskom ili štakavsko-čakavskome dijalektu. Jezične značajke Lobarike jednake su jezičnim značajkama svih dosad istraženih govora Marčanštine te onima južne podskupine barbanskih mjesnih govora, što navodi na zaključak da se krak govora takvih jezičnih značajki proteže do najjužnijega dijela općine. Lobarički govor podudara se i s muntičkim govorom susjedne općine Ližnjan, osim kada je riječ o nastavcima za D, L i I mn. imenica muškoga i srednjega roda.

Ključne riječi: govor Lobarike, općina Marčana, jugozapadni istarski ili štakavsko-čakavski dijalekt, čakavsko narječje

Uvod

Mjesni govori istarske općine Marčana, kojima pripada i mjesni govor Lobarike, u dijalektološkoj su literaturi skromno zastupljeni. Od dvadeset i dva moguća dijalektološka punkta¹ Općine, u starijoj je dijalektološkoj literaturi opisano tek njih šest.

U raspravi M. Mačekog (Mačeki 1930: 26–30, 43, 104–108) u sklopu "štokavskih govora vodnjanskoga tipa" spominju se mjesni govori Marčane, Filipane, Krnice, Raklja, Prodola i Divšića, a u raspravi J. Ribarića (Ribarić 1940: 43) u sklopu "štokavsko-čakavskoga prelaznog dijalekta Slovinaca" mjesni govori Marčane i Krnice.

U recentnijoj su dijalektološkoj literaturi opisani mjesni govori Marčane (Hraste² 1964: 5–36; Ujčić 1994: 124; Pliško i Mandić 2007: 323–338), Raklja (Lukežić 1988: 249–270; Šimunović 1988: 271–282, Šimunović s. a.: 1–107³), Krnice (Pliško 2003: 61–70), Orbanića (Pliško 2006: 89–93), Hreljića (Pliško 2007: 123–125) i Peruška (Pliško 2008: 739–751).

Mjesni govor Lobarike spominje se jedino u Boškovićevoj raspravi *Refleksi grupa tj, dj, tvj, dvj, stj, zdj, skj, zgj, (sk', zg')* u dijalektima južne i jugozapadne Istre⁴ (Bošković, 1978b: 342–346) u sklopu "muntičko-lovoričkoga dijalekatskoga tipa" (str. 342). Autor analizira praslavenske suglasničke skupine **tj*, **dj*, **skj*, **stj*, **zgj*, **zdj*, akcentuaciju i nastavačne morfeme za G, D, L, I mn. imenica muškoga, ženskog i srednjeg roda u mjesnome govoru Lobarike, Muntića, Škatara, Šikića i Ja-

¹ Naselja općine Marčana i mogući dijalektološki punktovi jesu: Belavići, Bratulići, Cokuni, Divšići, Filipana, Hreljići, Kavran, Krnica, Kujiči, Lobarika, Mali Vareški, Marčana, Mutvoran, Orbanići, Pavićini, Pinezići, Prodol, Rakalj, Šarići, Šegotiči i Veliki Vareški. (Vidi: <http://www.marcana.hr/>; <http://hr.wikipedia.org/>).

² Na dijalekatskoj karti "Čakavsko-štokavskih govora u Istri" (Hraste 1964, 37) Hraste ucrtava i Divšiće, premda o jezičnim značajkama i obavjesnicima ne nalazimo podatke.

³ Petar Šimunović je u Raklju ispunjavao *Upitnik za srpskohrvatski dijalektološki atlas*. U Upitniku nije zabilježen datum istraživanja. Upitnikom su istraživani leksemi za dijelove tijela, obitelji, odjeću, kuću i predmete u kući, hranu, poljodjelstvo, domaće životinje, ptice i domaće životinje, ostale životinje, drveće i voće, povrće i cvijeće, leksemi "iz narodne radinosti", prirode i leksemi vezani za "društveni život".

⁴ Ta je rasprava prvi put objavljena u Južnoslovenskom filologu, XXVII, Beograd, 1967, str. 85–441.

dreška⁵. Na temelju tih jezičnih značajki zaključio je da je "Muntičko-lovorički dijalekat štokavski ikavski govor. I to ukršten govor. Komponovan je od dva osnovna dijalekta: a. od dijalekta sa *ć* i *ž* za **tj*, **dj* i *št*, *žd* < **stj*, **zdj* itd.: i b. od dijalekata sa *č* i *đ* < **tj*, **dj*, i *št*, *žd* < **stj*, **zdj* itd." (str. 346). Za mjesni govor Marčane također je zaključio da pripada štokavskim ikavskim govorima (str. 349).

Te tvrdnje o pripadanju mjesnoga govora Loborike, odnosno mjesnih govora općina Marčana i Ližnjan, "štokavskome ikavskome govoru" osporio je najprije M. Hraste u svom istraživanju jugozapadnih istarskih govora 1964. godine (Hraste 1964: 5–36), a zatim i recentnija istraživanja (Pliško, Mandić 2011). Ti mjesni govori prema dijalekatskim kartama D. Brozovića (Brozović, 1988: [70a]) i J. Lisca (Lisac 2009.) pripadaju jugozapadnome istarskom ili štakavsko-čakavskome dijalektu.

1. Istraživanje mjesnoga govora Loborike

Mjesni govor Loborike⁶ istraživala sam 2006. posebno koncipiranim Upitnikom za istraživanje jugozapadnih istarskih govora. Upitnikom su provjeravane alijetne – općečakavske jezične značajke najvišega razlikovnoga ranga, "čista drugost od svih drugih" (Moguš 1977: 13–19; Lukežić 1998a: 13), alteritetne – jezične značajke nižega razlikovnoga ranga, "drugosti od drugih, ali ne od svih" – značajke koje pripadaju idiomima dvaju ili više narječja, ali ne u cjelini (Isto), i arealne – jezične značajke koje se odnose na pojedina područja ili areale; njima se određuje pripadnost konkretnome jezičnome arealu, skupini govora ili mjesnome govoru (Lukežić 1998a: 14). U dijalektološkome je punktu diktafonom snimljen razgovor s izvornom govornicom, iz kojega su izdvojene jezične značajke koje nisu bile provjeravane upitnikom (npr. akcenatski sustav, odraz jata, prijelaz dočasnoga *m* u *n*, disimilacija...).

Cilj je istraživanja bio opisati dosad parcijalno istraženi mjesni govor, analizirati ga u kontekstu dosad istraženih mjesnih govora Marčanštine te južne podskupine barbanskih mjesnih govora⁷ s kojima graniče marčanski i otkriti eventualne razlike među dosad istraženim mjesnim govorima koje bi mogle upućivati na novu podskupinu štakavsko-čakavskih mjesnih govora istočne istarske obale. Mjesni govor Loborike promatran je i u kontekstu recentnih istraživanja susjednih ližnjanskih govora.

Moja je obavješnica bila Vlatka Bilić, rođena 1952.

2. Rezultati istraživanja mjesnoga govora Loborike

2.1. Alijeteti (općečakavske jezične značajke najvišega razlikovnoga ranga)

2.1.1. Zamjenica *ča*

Upitno-odnosna zamjenica *ča* općečakavska je jezična značajka najvišega razlikovnoga ranga (Moguš 1977: 20; Lukežić 1998a: 15; Lisac 2009: 17). Prisutnost te zamjenice u nekome idiomu, makar u samo jednome obliku, potvrđuje njegovu pripadnost čakavskome narječju.

Razlozi zbog kojih se zamjenicu *ča* uvrštava u alijetete proizlaze iz njezina fonemskoga sastava koji je rezultat čakavskome sustavu svojstvene tendencije jake vokalnosti. Oblik *ča* razvio se iz praslavenskoga **čb* i starohrvatskoga *čđ* uslijed vokalizacije poluglasa u slabom položaju: **čb* > *čđ* > *ča/če/čo*.

U mjesnome govoru Loborike oblik *čđ*, s kratkim silaznim naglaskom na samoglasniku, označava odnosnu i upitnu zamjenicu sa značenjem koje u standardu pokriva zamjenica 'što', a oblik

⁵ Naselja imenom Muntić i Jadreški danas oba pripadaju Marčani susjednoj općini Ližnjan, a Šikići i Škatari Gradu Puli.

⁶ Loborika je najjužnije naselje općine Marčana. Susjedna su mu mjesta: sjeveroistočno Marčana, jugoistočno Muntić, jugozapadno Grad Pula.

⁷ Južnoj podskupini pripadaju naselja imenom: Borinići, Hrboki, Manjadvorci, Rebići i Škitača (Pliško 2000: 166–168). Manjadvorci su Loborici zapadni, a sjeverni su mu susjedi Rebići i Hrboki.

s dugim silaznim naglaskom – *čā* – označava neodređenu zamjenicu sa značenjem koje u standardu pokrivaju zamjenice 'išta', 'štogod', 'bilošto'. Neodređeno značenje iskazuje se i sljedećim oblicima izvedenim od zamjenice *ča* – *biloča*, *čato*, *čagod*.

Ovjere:

Upitna i odnosna zamjenica sa značenjem koje u standardu pokriva zamjenica 'što': *Čā* ste delali?, *Čā* se je nikada najviše kuhalo?

Neodređena zamjenica sa značenjem koje u standardu pokrivaju zamjenice 'išta', 'štogod', 'bilošto': Bimo bili pošli *čā* uvako kakovu jabukicu kamo uzeti...

2.1.2. Ostale čakavske nepreventivne pune vokalizacije poluglasa u "slabu" položaju

U čakavskomu su sustavu osim u obliku nominativa zamjenice *ča* (*čđ* < **čb*) i u nekim drugim primjerima prisutni prijelazi u puni samoglasnik poluglasa u "slabu" položaju. U mjesnome govoru Lobarike takve su "tendencije jake vokalnosti" zabilježene u:

- starome prilogu *kadi* (< *kāđe* > **kъdě*)
- starome prijedlogu ili prefiksu *va* (< **vъ* > *vā*), samo u primjerima *Vazan* (= 'Uskrs'), *vazmeni* (= 'uskrsnji'), *vajk* (= 'uvijek')
- imenici *malin* (*mālinā* < **mъlinъ*) i njezinoj izvedenici *malinar*
- imenici *maša* (*māša* < **mъša* = 'misa') i glagolu *mašiti*
- instrumentalu zamjenice *ja* - *s namon* (< *manon* < *mānon* < **mъnojo*).

2.1.3. Dvojak refleks prednjega nazalnog samoglasnika *ę*

Protojezični i starojezični nazalni samoglasnik *ę* u čakavskome se narječju odrazio dvojako: kao *a* u položaju iza palatalnih suglasnika po formuli *j, č, ž + ę = ja, ča, ža* (*jazik* < *językъ*; *počati* < *počęti*; *žati* < *žęti*) i kao *e* iza nepalatalnih suglasnika (*meso* < *męso*; *govedo* < *govědo*). Prvi odraz istraživači susačkoga govora J. Hamm, M. Hraste i P. Guberina (1956: 7–215) smatraju starijim. Primjeri sa starim odrazom u današnjoj su čakavštini sačuvani samo u malom broju leksema, jer su se u međuvremenu asimilirali poprimivši odraz *ę* u *e*.

U mjesnome govoru Lobarike zabilježena su oba refleksa. Prvi, *ę* u *a*, ovjeren je samo osnovi glagola (*jęti* > *jati*): *zajati* (= 'potjerati'), a drugi, *ę* u *e*, u mnogobrojnim primjerima: *žedan*, *deset*, *pet*, *pamet*.

2.1.4. Akcentuacija

Jedan od temeljnih fonoloških kriterija koji čakavsko narječje čini zasebnim idiomom unutar hrvatskoga jezika jest akcenatski sustav. Akcent je, prema I. Lukežić (Lukežić 1990: 31), jedna od najčvršćih, najpostojanijih i najotpornijih okosnica jezičnog sistema, koji, i kad se modificira, pouzdano slijedi zakonitosti sustava kojem je inherentan.

Mjesni govor Lobarike ima akcenatski sustav s inventarom koji čine tri akcenatske jedinice: kratki silazni (*ǎ*), dugi silazni (*ā*), zavnuti akcent - akut (*ǎ̇*) te prednaglasna dužina (*ā*) i prednaglasna i zanaglasna kračina (*ǎ̇*).

Distribucija:

a) Kratki silazni akcent (*ǎ*) može stajati na samoglasniku

- u početnome slogu riječi:
dīca, *čēkali*, *sān*, *dōma*, *jāko*, *žālosno*, *dēlati*, *ūmre*, *lipo*, *dōšli*, *drūgemu*, *zvādiš*, *sāda*, *ānke*, *jābukicu*, *zādaću*, *skūhan*, *īman*;
- u središnjemu slogu riječi:

četiri, natàkneš, učiteljicu, hodili, moràli, lovili, stariji, manèštra, šupidàsti, prefintar;

- u završnome slogu riječi, u zatvorenoj ultimi:
balèt, Vazàn, danàs, leprìn, pelin;
- u završnome slogu riječi, u otvorenoj ultimi:
*pensà*⁸ (= 'mislio').

b) Dugi silazni akcent (*â*) može stajati na samoglasniku

- u početnome i jedinom slogu riječi:
znâš, prâzan, škòle, jâko, nâjprije, štândi, prâva, plês, drûgo;
- u središnjemu slogu riječi:
prstênje, devêtega, šetimânu, uzêti;
- u završnome slogu riječi, u otvorenoj ultimi:
prontâ, imâ;
- u završnome slogu riječi, u zatvorenoj ultimi:
kurijêr (= 'autobusa'), *osandesêt*.⁹

c) Zavnuti se akcent, akut (*â*) javlja:

- na starim jezičnopovijesnim pozicijama

- na dugim vokalima nastalim stezanjem dvaju kratkih, od kojih je drugi nosio akcenatsku silinu:
nîman (< *ne+îman*), *dôjde* (< *do+îde*), *nîsan* (< *ni+îsan*);
- na vokalu pred sonantom u unutrašnjem zatvorenom slogu:
dvâjset, nâjprije, žênske;
- u prezentskoj osnovi:
pîta, pûšta, odgovâra;
- u pridjeva i rednih brojeva:
mâli, svêtega, sêdmega;

- na novim pozicijama

- na novome mjestu nakon pomaka kratkoga silaznog akcenta na prednaglasnu dužinu:
vîno (< *vînd*), *plêsali* (< *plêsâli*), *svîrila* (< *svîrîla*), *kûpila* (< *kûpîla*), pod *svîčon* (< *svîčòn*);
- na novome mjestu nakon pomaka kratkoga silaznog akcenta na prednaglasnu kračinu (u kanovačkoj poziciji):
tâko (< *takò*), *kâko* (< *kakò*), *u sêlu* (< *u selù*), *kâdi* (< *kadì*), *sêstra* (< *sestrà*), *živi* (< *živì*), u *Pûlu* (< *Pulù*).

d) Prednaglasna dužina (*â*) zabilježena je samo na početnomu slogu ispred kratkog silaznog akcenta:

fâlîja, kûpâti, písâti.

Naglasni sustav Loborike je, prema Moguševoj teoriji, *noviji troakcenatski sustav*. Takav sustav karakterizira "djelomično pomicanje akcenatskoga mjesta" pa makar i u "samo jednoj kategoriji" M. Moguš (1977: 53). U mjesnome govoru Loborike pomaknut je završni kratkosilazni akcent kojemu je prethodila prednaglasna dužina. Na tom se mjestu ostvario akut. U ovome je idiomu zabilježen i sustavan pomak kratkoga akcenta u otvorenoj ultimi kojoj je prethodila kračina, tzv.

⁸ Primjeri kratkoga silaznog akcenta u završnome slogu riječi u otvorenoj ultimi vrlo su rijetki. U zabilježenu primjeru riječ je o kasnijem kraćenju samoglasnika u slogu s dugim silaznim akcentom - *pensâ*.

⁹ Svi su dugi silazni akcenti i u otvorenoj i zatvorenoj ultimi u završnome slogu nastali prijelazom (*â*) > (*â*).

kanovački akcent (1977: 59–61).

Na kanovački akcent u Hrvatskoj u dijalektološkoj je literaturi upozorio M. Hraste (Hraste 1957), a potvrdio ga je i u naseljima jugoistočne Istre u: Raklju, Krnici, Marčani i Loborici (Isto: 64). Takav je akcent ovjeren i u recentnijim istraživanjima jugozapadnoga istarskoga dijalekta (Mandić 2009: 83–109).

2.1.5. Izmjena šumnika u zatvorenu slogu

Jedna od bitnih značajki čakavskoga sustava jest izmjena šumnika u zatvorenu slogu.

Čakavski sustav pruža otpor zatvorenu slogu, a rezultat su toga izmjene najnapetijih šumnika – afrikata i okluziva – manje napetim okluzivima ili sonantima, ili pak njihova potpuna redukcija u dočetnim zonama unutrašnjega i vanjskoga zatvorenog sloga (Moguš 1977: 85–90, Lukežić 1998a: 38–41).

U mjesnome govoru naselja Lobarika zabilježena je:

- zamjena afrikate frikativom: *niš* (< *nič* < *ničđ* < *ničb*) *aš* (< *ač* < *začđ* < *začb*)

- zamjena afrikativa sonantom: *hoj* (< *hodđ* < *hodb* < *hodi*); *homo* (< *hodmo* < *hodđmo* < *hodimo*), *dvajset* (< **dvadset* < *dđvadesetđ*)

- potpuna redukcija okluziva: *jena, jeno* (< *jedna, jedno* < *jedđno* < *jedđno*), *devesto* (< *devetsto* < *devetđsto* < *devetъsto*).

2.1.6. Oblici pomoćnoga glagola za tvorbu kondicionala

Kondicional je glagolski oblik za izricanje pogodbenoga načina, a složen je od posebnih oblika glagola biti za tvorbu kondicionala te oblika glagolskog pridjeva radnog koji se spreže. U čakavštini je s minimalnim izmjenama sačuvan stari oblik pomoćnoga glagola kakav je postojao i u praslavenskome i u prahrvatskome jeziku.

Paradigma pomoćnoga glagola za tvorbu kondicionala u čakavskome narječju sastoji se iz ovih oblika:

Jednina

bin (< *bimđ* < *bimb*)

biš (< *bi*)

bi (< *bi*)

Množina

bimo (< *bimđ* < *bimb* / *bihomъ*)

bite (< *biste*)

bi (< *bu* / *biše* < *bъ* / *biše*)

Takvi su oblici potvrđeni i u mjesnome govoru Lobarike: ne *bin* želila, *biš* hodila, *bi* mogla, *bimo* plesali, *bite* pojili, *bi* popili).

2.2. Alteriteti (čakavske jezične značajke nižega razlikovnoga hijerarhijskog ranga)

2.2.1. Ikavski refleksi jata

Za doseljeničke govore jugozapadne Istre, kojemu pripada i mjesni govor Lobarike, karakterističan je ikavski refleksi jata u leksičkome i gramatičkome morfemu.

Potvrde:

- u leksičkim morfemima – *nevista, lipo, cilo, dica, svitlo, sviča*

- u gramatičkim morfemima – D jd. *ženi, postelji, materi*; L jd. u *juhi*, u *Riki*.

Ekavski je refleksi *ě* zabilježen samo u oblicima glagola *delati* (je *dela*) i imenici *delo*.

2.2.2. Suglasnički i samoglasnički inventar

a) Suglasnički inventar mjesnoga govora naselja Lobarika sastoji se od 23 fonema: *b, c, č, d, f, g, h, j, k, l, l', m, n, n', p, r, s, š, t, u, v, z, ž*. Afrikate *č* i *ć* u ovom su govoru svedene na "srednje č"¹⁰: *ča, sviča, četrnajst, po noći, šči, več*.

b) Samoglasnički inventar ima pet samoglasničkih jedinica: *a, e, i, o, u* te slogotvorni fonem *ä*.

2.2.3. Rezultati jotovanja suglasničkih primarnih skupina *dj, *skj, *stj, *zgj, *zdj

Praslavenska se suglasnička skupina *dj i starohrvatska dđj u govoru Lobarike ostvaruje dvojako: *dj, dđj > j: *tujj, tujjina; *dj, dđj > ž: mlaži, slaži, glaži, trži*. Glas *d'* potvrđen je u primljenicama: *and'eja, And'elina, D'ord'o*. Tako je i u mnogobrojnim mjesnim govorima jugozapadne Istre pa i u Lobarici susjednim barbanskim mjesnim govorima.

Praslavenska suglasnička skupina *skj i starohrvatska stđj u čakavskom se sustavu jotovanjem ostvaruje kao šć. M. Moguš (1977: 83) čakavske govore s takvim rezultatom jotovanja naziva šćakavskima. Druga realizacija jotovanja suglasničke skupine *skj i starohrvatske stđj je št. Prema M. Mogušu (1977: 83), taj se refleks razvio dvojako:

"1. od staroga skupa *čt*, npr. *pošten* (< *počten*), *poštenje*, *poštovati*, 2. od skupa *st* u *posuđenica-ma*, npr. *štajon 'doba, sezona', štivati 'slagat', štorija 'pripovijest', štramac 'madrac', štuf 'prezasićen', štumak 'želudac' i dr.*"

Govori u kojima je št rezultat jotovanja praslavenske suglasničke skupine *skj i starohrvatske stđj u dijalektološkoj se literaturi nazivaju šćakavskima¹¹.

U Lobarici su zabilježena oba odraza: *skj, stđj > št u primjerima *ognjište, štucati, klišta, kosište, uštjipnuti, Barbanština, siromaština* i *skj, stđj > šć u prezentu glagola: 1. l. jd. *iščēn, stiščēn*; 3. l. jd. *išče, stišče*.

U ovome idiomu prevladava odraz št, pa se mjesni govor Lobarike može uvrstiti u šćakavske govore jugozapadnoga istarskog dijalekta.

Praslavenska suglasnička skupina *zgj ovjerena je u paradigmi imenice *daž(d)* (= 'kiša') – G jd. *dažda*.

Metatizirani refleks starohrvatske suglasničke skupine *zdđj* > jz sačuvan je u imenici *grojze* (= 'grožđe').

2.2.4. Skupina jd u prezentskoj i jt infinitivnoj osnovi praslavenskoga glagola *idti

Na granici prefiksalnoga i korijenskog morfema u prezentskoj osnovi kompozita glagola *ići* (< *idti), ostvaruje se skupina *jd*. Ta skupina, koja je nastala stapanjem dočetnoga samoglasnika prefiksalnoga morfema i početnoga samoglasnika korijenskog morfema u diftonšku sekvenciju *oj* (*pojdeš*), *aj* (*najdeš*) ili *ej* (*prejdeš*), karakteristična je za čakavsko i kajkavsko narječje u cjelini te za starošćakavske dijalekte šćakavskoga narječja (Lukežić 1998a: 93; Lisac 2003: 34).

U govoru Lobarike skupina *jd* ovjerena je u prezentskoj osnovi glagola 'ići': da *dojđe, dojdu* u školu; a u infinitivnoj osnovi glagola skupina *jt*: *pojti, dojti, najti, snajti*.

¹⁰ Milan Moguš (1977: 65) ovako opisuje "srednje č": "Moglo bi se reći da pri izgovoru toga glasa vrh jezika vrlo slabo dodiruje prednje alveole i gornje zube, dakle je negdje na pola puta između donjih zuba (što je karakteristično za šćakavsko č) i uzdignutog položaja prema alveolama (što je karakteristično za č)".

¹¹ D. Brozović (1988: 88) je jugozapadni istarski dijalekt prema rezultatu jotovanja praslavenske suglasničke skupine *skj i starohrvatske stđj u št nazvao šćakavsko-čakavskim. Jugozapadni istarski dijalekt pretežno je šćakavski, međutim, ponegdje prevladavaju i šćakavski primjeri, primjerice u dijelu govora susjedne općine Barban koji graniče sa žrnjinskim ekavskim govorima (u Sutivancu) (Pliško 2000: 71–73).

2.2.5. Suglasnička skupina *čr*

Suglasnička skupina *čr* pripada starim skupinama fonema koje su se zadržale u konzervativnim jezičnim sustavima: u čakavskome (Moguš 1977: 83; Lukežić 1998a: 92) i kajkavskome narječju (Lončarić 1996: 94) te u "neznatnoj mjeri" u slavonskome dijalektu štokavskoga narječja (Lisac 2003b: 39), u govoru moliških Hrvata (Isto: 53) i u štokavskim ikavskim govorima Vlaha iz dvanaest sela južnoga Gradišća (Isto: 137).

U jugozapadnome istarskome dijalektu potvrdio ju je Mate Hraste (Hraste 1964: 20), ali i novija istraživanja (primjerice Pliško 2000: 97; Lisac 2009: 64).

U mjesnome govoru Loborike ta je suglasnička skupina potvrđena u primjerima: *črno*, *črv*, *čripnja*, *črivo*.

2.2.6. Zamjena dočetnoga *-m* u *-n*

Dijalektološka literatura već od najranijih rasprava u 19. stoljeću pa sve do recentnijih, nalazi u svim čakavskim mjesnim govorima primjere zamjenjivanja dočetnoga *-m* u *-n*. Osim u čakavskima, ta se zamjena svojstvena i nečakavskim govorima (Lisac 2003b: 54) duž jadranske obale zbog čega je D. Brozović svrstava među "adrijatizme" (Brozović 1988: 84).

U dijalektološkoj se literaturi dugo raspravljalo o uzroku ove pojave. Prvi ju je spomenuo Antun Mažuranić 1843., u trećoj knjizi *Kola*, kao "glavnu čerticu" vinodolskoga govora. M. Hraste ju je, primjerice, tumačio "teorijom lakšeg izgovora" (Moguš 1977: 79–80), no ta je teorija napuštena jer nije nudila dovoljno lingvističkih argumenata.

Novije tumačenje promjene dočetnoga *-m* u *-n* u nastavcima u promjenjivih riječi te *-m* na dočetu nepromjenjivih riječi, dao je M. Moguš u svojoj knjizi o čakavskoj fonologiji (1977: 79–82). Pokazalo se da se svako finalno *-m* ne zamjenjuje sa *-n*, nego samo u gramatičkome morfemu kada ta pojava ne ugrožava značenje riječi (*popon*, *stumačin*). Kada je *m* na kraju osnove ostaje neizmijenjeno (*dim*, *sram*, *grom*). Radi se, dakle, o fonetskoj, a ne fonološkoj mijeni, odnosno o neutralizaciji usnene prepreke pri izgovoru glasa [m] i zadržavanju nazalizacije, zbog čega se taj glas izjednačuje s glasom [n].

U mjesnome govoru Loborike zabilježeni su sljedeći primjeri fonetske neutralizacije: u glagola – 1. l. jd. prezenta – *ne znan*, *govorin*, *san*, *kuhan*, *iman*; u pridjeva – 1. jd. *na bilen*, u imenica – 1. jd., *z vozon*, *s kapuzon*, *pod svičon*; D mn. *kozan*; u zamjenica – D mn. *nan*; 1. jd. *u uvin*; u brojeva – *sedan*, *treten*, *četrtten*.

2.2.7. Rotacizam

Prezentska osnova glagola *moći* (< **mogti*) u govorima čakavskoga narječja (Lukežić 1998a: 93), kajkavskoga (Lončarić 1996: 19) te u mnogim štokavskim organskim govorima (Lisac 2003b: 34) rotacirana je, odnosno u njoj je međusamoglasnički *ž* zamijenjen sa *r*.

Paradigma glagola *moći* u mjesnome govoru Loborike glasi: *moren*, *moreš*, *more*; *moremo*, *morete*, *moru*.

2.2.8. Finalno slogovno /

Finalno slogovno / nastalo je nakon gubitka poluglasa u jeziku: *-ľ > /ð > l*, a može se javiti u sljedećim kategorijama: u unutrašnjem slogu, na dočetu finalnoga sloga imeničkih riječi, na dočetu finalnoga sloga glagolskoga pridjeva radnog u jednini muškoga roda.

Za jugozapadne istarske govore karakteristična je sustavna zamjena finalnoga slogovnog /-vokalom *a*, i to dosljedno na dočetu finalnoga sloga u riječi, a nedosljednije na dočetu unu-

trašnjega sloga u riječi. Takav je razvoj značajka čakavskih i štokavskih ikavskih govora koji su podrijetlom iz središnjega i djelomice južnoga areala (Lisac 2003: 54).

U mjesnome govoru Loborike finalno slogovno / čuva se na završetku unutrašnjega sloga u imenica: *kolci, dolci*. Na završetku osnove u imeničkih riječi tipa *kotal* (kada se ispred / nalazi vokal *a*), finalno se / kontrahira s prethodnim *a* te postaje i ostaje dugo *ā*: *kotā, vrtā*. Jednako je tako i u jednini glagolskih pridjeva radnih muškoga roda: *držā* (> *držal*), *imā* (> *imal*), *znā* (> *znal*). U slučaju kada je ispred završnoga *a* koji drugi vokal, između tih se dvaju vokala umeće intervokalni poluvokal *j*: *bija, nosija, živija, hodija* (> *bija, nosija, živija, hodija*).

2.2.9. Starojezični prijedlog *vð*

Starojezični prijedlog *vð*, koji je kontinuant praslavenskoga i prahrvatskoga prijedloga **vь*, u jugozapadnome istarskom dijalektu rezultirao je prijedlogom *u*. Takav je oblik prijedloga i u govornim područjima južnoga te većeg dijela središnjeg dijalekta čakavskoga narječja (Lukežić 1998b: 131), u svim dijalektima štokavskoga narječja (Lisac 2003b: 17) te u perifernim istočnim i zapadnim govornim područjima kajkavskoga narječja (Lončarić 1996: 69). U govornim područjima sjevernočakavskoga i srednjočakavskoga dijalekta starojezični prijedlog *vð* ima oblik *va*, s punom vokalizacijom "slaba" poluglasa (Lukežić 1998a: 26; Lukežić i Turk 1998c: 78).

Prijedlog *vð* može biti samostalan ili dio prefikslnih složenica.

U mjesnome govoru Loborike starojezični prijedlog *vð* dao je *u* kada dolazi kao samostalan prijedlog (*u* hižu, *u* boški, *u* razredu, *u* školu, *u* selu) i kada dolazi u prefikslnim složenicama (*unuka, unuk, udovica, udovac, unutra, ustati, uzeti*).

2.2.10. Odraz praslavenske skupine **vьsь* u osnovi neodređene zamjenice

Za čakavske dijalekte južne provenijencije, za dio središnjega dijalekta čakavskoga narječja te za sve dijalekte štokavskoga narječja (Lukežić 1998b: 131; Lisac 2003b: 17) karakterističan je metatizirani odraz praslavenske skupine **vьsь* u osnovi neodređene zamjenice kao *sv*.

Takav je oblik zabilježen i u govoru Loborike, i to u primjerima: *svi, svih, svaki, svu, sva, sve, svega, svačemu, svejeno*. (*Svi smo se volili, svi smo se štimali...; I svi smo lipo plesali ...; Svi stariji će povidati...; A sad je sve to nikako kako mrtvo...; ...sve kako i sada...; Pak svejeno smo srednju školu finili...*).

2.2.11. Izostajanje sibilizacije u morfonološkim pozicijama

U mjesnome govoru Loborike dokinuta je sibilizacija kao morfonološka kategorija u imenica: *svidoki, junaki, rogi, divojki, u Loboriki*.

2.2.12. Oblici upitne i odnosne zamjenice 'koji'

Upitna i odnosna zamjenica za značenje 'živo' *koji, koja, koje* ima kontrahirani oblik: jd. *ki, ka*, ko; mn. *ki, ke, ka*.

Isti je oblik značajka jugozapadnih istarskih, sjevernočakavskih te djelomice srednjočakavskih govora.

2.2.13. Infinitiv glagola

Infinitiv glagola ima neokrnjeni nastavak *-ti* ili *-ći*: *hoditi, igrati, biti, povidati, peći, reći*.

2.3. Arealne jezične značajke u govoru Lobarike

2.3.1. Zamjena *a* u *e* u korijenskome morfemu

Za jugozapadne istarske govore podrijetlom iz južnih provenijencija tipični su oblici s likom *e* u osnovama glagola *krasti/kresti* i *rasti/resti* te imenici *vrabac/rebac*. Takvi su oblici potvrđeni i u nekim dijalektima štokavskih govora, primjerice u slavonskome, zapadnome, istočnobosanskom (Lisac 2003b: 34, 52, 62, 79).

U govoru Lobarike zabilježen je lik *s e* u korijenskome morfemu glagola *kresti* i *resti* te u njihovih oblika: *ukresti, ukrela, ukreja; uresla, zaresla, prireslo, naresti, nareslo, sresli* kao i u imenice *rebac* (= 'vrabac').

2.3.2. Redukcija *v* ispred slogotvornoga *r* ili sonanta *r*

Za čakavske je govore karakteristično da se sonant *v* reducira kada se nađe "kao drugi član početne suglasničke skupine u slogu ispred sonanta /r/ unutar istoga ili susjednoga sloga" (Lukežić 1998a: 100–101), npr. u imenice: *četrtak*. Ta je jezična pojava, osim u čakavskih (npr. Vranić 2005: 262), jednako prisutna i u kajkavskih govora (Lončarić 1996: 95). Kada se fonem *v* nađe ispred slogotvornog *r* dolazi također do njegove redukcije. U mjesnome govoru Lobarike ograničenje distribucije fonema *v* ispred slogotvornog *r* potvrđeno je u glagola: *strđnuti, črčati, srbiti*; u imenica: *četrtak, črčak*; u rednih brojeva: *četrti*; u pridjeva: *trđ, trđa, trdo*.

2.3.3. Zatvaranje kratkoga *o* pred naglašenim slogom

Na zatvaranje kratkih vokala *e* i *o* "izvan akcenta, najčešće ispred akcenta" u jugozapadnim istarskim govorima upozorio je već J. Ribarić u svojoj raspravi (Ribarić 1940: 65), a tu su pojavu potvrdila i recentna istraživanja (npr. Lukežić 1988: 256; Lisac 2005: 220; Pliško 2006: 90). U Lobarici je zabilježeno zatvaranje kratkoga *o* > *u* ispred naglašenog sloga u primjerima: *unî, unâ, unô, unêga, unîma, uvî, uvêga, uvô*.

2.3.4. Oblici osnova glagola za značenje *ići, kretati se*

Glagol za značenje 'ići', 'kretati se', u Lobarici se ostvaruje dvjema, supletivnim osnovama: infinitivnom i prezentskom.

Prezentska: **gręd-*, nesvrš. – *ići*; ovjerena je samo u prezentu: *gren, greš, gre; gremo, grete, gredu*, (...kada se *gre*) i 3. l. jd. i mn. imperativa – *neka gre, neka gredu* (Neka *gre* u ples.).

Infinitivna: *hoditi*, nesvrš. – *ići*; samo u perfektu i 2. l. jd., te 1. i 2. l. mn. imperativa: ... smo *hodili* brati...; san *hodila*...; *Hodi* s namon! *Hote* dica doma!).

2.3.5. Zanijekani oblici prezenta glagola *imati* i *biti*

Zanijekani oblici prezenta glagola 'imati' (< *iměti*) u mjesnome govoru Lobarike jesu: *niman, nimaš, nima; nimamo, nimate, nimaju*. Takvi su oblici nastali kada je prevladala artikulacija "drugoga samoglasnika dvovokalne sekvencije koja podliježe stezanju (*ne+imaš* > *neimaš* > *nimaš*)" (Lukežić 1998a: 101). Mogućnosti su stezanja na prvi vokal (*nemaš*) i na drugi (*nimaš*). Stezanje na prvi vokal (*nemaš*), karakteristično je za srednočakavske, južnočakavske i štokavske govore, a stezanje na drugi vokal značajka je sjevernočakavskih govora.

Zanijekani oblici prezenta glagola 'biti' u Lobarici glase: *nisan, nisi, ni; nismo, niste, nisu* (...sviće *ni* bilo...; ...*nismo* štupidasti...) Tako je i u južnočakavskih, srednočakavskih i štokavskih govora.

2.3.6. Oblici osobne zamjenice *oni - hi*

Genitiv i akuzativ osobne zamjenice *oni* (< *oni*) imaju metatizirani oblik *ih* > *hi* (Ni *hi* doma.).

2.3.7. Poseban razvoj množinskih oblika osobnih zamjenica

Instrumental osobne zamjenice *mi* (< *my*) ima oblik *nas*, koji je preuzet iz lokativa (< *nasъ*) Je hodija s *nas* u školu.

2.3.8. Preinaka nepravne konsonantske skupine u pravu

Nepravne suglasničke skupine *tć* (< **tći* < *dđći* > *dьći*) i *ht* (< *hđteti*) u Lobarici su razriješene ovako: *tć* > *šč*: *šči*, *ščer* (=‘kći, kćer’) i *ht* > *st*: *stiti*, *stija*, *stila* (=‘htjeti, htio, htjela’).

2.3.9. Disimilacija

Disimilacija je fonetska pojava u kojoj se dva slična ili ista glasa u susjedstvu počinju međusobno razlikovati. U čakavskome narječju disimilacija zahvaća skupinu od dva nazalna sonanta u nizu: *mn*, *mnj* (*dimnjak* > *dimljak*; *sedamnaest* > *sedavnajst*) i likvide *r* i *l* u slogu iza kojega slijedi slog s tim istim suglasnicima (*rebro* > *lebro*). U govoru Lobarike potvrđena je prva (*dimljak*, *osavnajst*).

2.3.10. Protetsko *j*

Protetsko *j*, odnosno otvrdla *j*-proteza, zabilježena je samo u prilogu *opet – jopet*.

3. Zaključak

Jezične značajke mjesnoga govora Lobarike u dijalektološkoj se literaturi spominju samo u raspravi R. Boškovića, u kojoj on analizira praslavenske suglasničke skupine **tj*, **dj*, **skj*, **stj*, **zgj*, **zdj*, naglasni sustav i nastavačne morfeme za G, D, L, I mn. imenica muškoga, ženskog i srednjeg roda.

U terenskome istraživanju, provedenome 2006. godine, analizirali smo jezične značajke alijetetnoga, alteritetnoga i arealnoga ranga razlikovnosti. Rezultati istraživanja potvrđuju pripadnost mjesnoga govora Lobarike jugozapadnome istarskome ili štakavsko-čakavskome dijalektu. To je govor s ikavskim odrazom *jata* u gramatičkome i leksičkom morfemu, štakavskoga odraza primarne suglasničke skupine **stj* i novijega troakcenatskog sustava. Jezične značajke Lobarike podudaraju se sa značajkama dosad istraženih mjesnih govora općine Marčana (Marčane, Raklja, Krnice, Orbanića, Hreljića i Peruška) te južne podskupine barbanskih govora kojoj pripadaju naselja imenom Manjadvorci, Rebići, Hrboki, Borinići, Škitača. Na temelju toga možemo zaključiti da se jezične značajke južne podskupine barbanskih mjesnih govora nastavljaju i u najjužnijemu dijelu općine Marčana. Promatrano u kontekstu susjednih ližnjanskih govora, jezične značajke Lobarike podudaraju s muntičkima, osim kada je riječ o nastavcima za D, L i I mn. imenica muškoga i srednjega roda (Pliško, Mandić, 2011: 79).

POPIS LITERATURE

BROZOVIĆ, IVIĆ, 1988

Dalibor Brozović, Pavle Ivić, *Jezik srpskohrvatski/hrvatskosrpski, hrvatski ili srpski*, Jugoslavenski leksikografski zavod "Miroslav Krleža", Zagreb 1988.

BOŠKOVIĆ 1978A

Radosav Bošković, "O jednoj akcenatskoj osobini dijalekata zapadne i južne Istre", u: *Odabrani članci i rasprave*, Crnogorska akademija nauka i umjetnosti, Posebni radovi, knj. 1, Titograd, 1978., str. 231–254.

BOŠKOVIĆ 1978A

Radosav Bošković, "Refleksi grupa tj, dj tɔj, dɔj, stj, zdj, skj, zgj, (sk', zg') u dijalektima južne i jugozapadne Istre" u: *Odabrani članci i rasprave*, Crnogorska akademija nauka i umjetnosti, Posebni radovi, knj. 1, Titograd 1978., str. 293–349.

HAMM ET AL. 1956

Josip Hamm, Mate Hraste, Petar Guberina, "Govor otoka Suska", *Hrvatski dijalektološki zbornik*, knj. 1, Zagreb 1956., str. 7–215.

HRASTE 1957

Mate Hraste, "O kanovačkom akcentu u Hrvatskoj", *Filologija*, sv. 1, Zagreb 1957., str. 59–74.

HRASTE 1964

Mate Hraste, *Govori jugozapadne Istre*, Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb 1964., str. 5–36.

IVŠIĆ 1911

Stjepan Ivšić, "Prilog za slavenski akcentat", *Radovi JAZU-a*, rad 187, Zagreb 1911., str. 133–208.

LISAC 2003A

Josip Lisac, "Nastanak i razvoj jugozapadnoga istarskog dijalekta", *Nova Istra*, god. 8, sv. 24, br. 2, Pula 2003., str. 195–198.

LISAC 2003B

Josip Lisac, *Hrvatska dijalektologija 1., Hrvatski dijalekti i govori štokavskog narječja i hrvatski govori torlačkog narječja*, Golden marketing - Tehnička knjiga, Zagreb 2003.

LISAC 2005

Josip Lisac, "Glasovi jugozapadnoga istarskog dijalekta", u: *Drugi Hercigonjin zbornik*, Hrvatska sveučilišna naklada, Zagreb 2005., str. 219–222.

LISAC 2009

Josip Lisac, *Hrvatska dijalektologija 2., Čakavsko narječje*, Golden marketing - Tehnička knjiga, Zagreb 2009.

LONČARIĆ 1996

Mijo Lončarić, *Kajkavsko narječje*, Školska knjiga, Zagreb 1996.

LUKEŽIĆ 1988

Iva Lukežić, "Jezična struktura u Balotinim pjesmama", u: *Susreti na dragom kamenu 1988*, Pula 1988., str. 249–270.

LUKEŽIĆ 1990

Iva Lukežić, *Čakavski ikavsko-ekavski dijalekt*, Izdavački centar Rijeka, Rijeka 1990.

LUKEŽIĆ 1998A

Iva Lukežić, *Govori Klane i Studene*, Libellus, Crikvenica 1998.

LUKEŽIĆ 1998B

Iva Lukežić, "Štokavsko narječje (Nacrt sveučilišnih predavanja)", *Radovi Zavoda za filologiju*, 32, Zagreb 1998, str. 117–135.

LUKEŽIĆ, TURK 1998C

Iva Lukežić, Marija Turk, *Govori otoka Krka*, Libellus, Crikvenica 1998.

LUKEŽIĆ 2001

Iva Lukežić, "Odnosno-upitne i neodređene zamjenice za značenja 'neživo' i 'živo' u čakavskome narječju", *Čakavska rič*, god. 29, br. 1, Književni krug, Split 2001., str. 21–36.

MAŁECKI 1930

Mieczysław Małecky, *Przegląd słowiańskich gwar Istryi*, Polska akademija umjetności, Krakow 1930.

MAŁECKI 1935

Mieczysław Małecky, "Slavenski govori u Istri", *Jadranski kalendar*, Izdanje konzorcija lista Istra, Zagreb 1935., 23–27.

MAŁECKI 1935

Mieczysław Małecky, *Slavenski govori u Istri*, HFL, Rijeka 2002.

MANDIĆ 2009

David Mandić, "Akut u jugozapadnim istarskim govorima", *Hrvatski dijalektološki zbornik*, 15, Zagreb 2009., str. 83–109.

MOGUŠ 1977

Milan Moguš, *Čakavsko narječje, Fonologija*, Školska knjiga, Zagreb 1977.

PLIŠKO 2000

Lina Pliško, *Govor Barbanštine*, Filozofski fakultet Pula, Pula 2000.

PLIŠKO 2003

Lina Pliško, "Fonološki i morfonološki opis mjesnoga govora Krnice", *Čakavska rič*, god. 31, br. 1–2, Književni krug, Split 2003., str. 61–70.

PLIŠKO 2006

Lina Pliško, "Jezične značajke mjesnoga govora Orbanići", *Croatica et Slavica Iadertina*, vol. 2, Zadar 2006., str. 83–93.

PLIŠKO 2007

Lina Pliško, "Mjesni govor Hreljići - prilog poznavanju govora općine Marčana", *U službi jezika, Zbornik u čast Ivi Lukežić*, Rijeka 2007., str. 123–135.

PLIŠKO, MANDIĆ 2007

Lina Pliško, David Mandić, "Dijalektološki povratak Marčani", *Čakavska rič*, god. 35, br. 2, Književni krug, Split 2007., str. 323–338.

PLIŠKO 2008

Lina Pliško, "Mjesni govor naselja Peruški - prilog opisu govora Marčanštine", u: *Zbornik radova s Međunarodnoga znanstvenog skupa Riječki filološki dani; 7*, Filozofski fakultet Rijeka, Rijeka 2008., str. 739–751.

PLIŠKO, MANDIĆ 2011

Lina Pliško, David Mandić, *Govori općine Ližnjan*, Sveučilište Jurja Dobrile u Puli, Pula 2011.

RIBARIĆ 1940

Josip Ribarić, "Razmještaj južnoslovenskih dijalekata na poluotoku Istri", *Srpski dijalektološki zbornik*, 9, Beograd 1940., str. 1–207.

RIBARIĆ 2002

Josip Ribarić, *O istarskim dijalektima: razmještaj južnoslovenskih dijalekata na poluotoku Istri s opisom vodičkog govora*, Josip Turčinović d. o. o., Pazin 2002.

ŠIMUNOVIĆ 1988

Petar Šimunović, "Materinski idiom Mate Balote i jezik "Dragog kamena"", u: *Susreti na dragom kamenu*, Pula 1988., str. 271–282.

UJČIĆ 1994

Rudolf Ujčić, "Osnovne značajke marčanskog lokalnog govora", *Marčanski zbornik*, Koordinacija istarskih ogranaka MH, Pula 1994., str. 123–128.

VRANIĆ 2005

Silvana Vranić, *Čakavski ekavski dijalekt: sustavi i podsustavi*, Filozofski fakultet u Rijeci, Odsjek za kroatistiku, Rijeka 2005.

<http://www.marcana.hr/>

<http://hr.wikipedia.org/>

THE LOCAL DIALECT OF LOBORIKA

This paper presents the linguistic features of the local dialect spoken in the village of Lobarika, situated in the Istrian municipality of Marčana. According to the research results, this dialect belongs to the SW Istrian or štakavian-čakavian dialect group.

The linguistic characteristics of this local dialect are identical to those that have already been studied in the region of Marčana as well as to those that belong to the south sub-group of the Barban local dialects, which makes us conclude that the trace of these linguistic features is to be found even in the most southern part of the above-stated municipality. The dialect of Lobarika shares most features with the dialect of Muntić in the neighbouring Municipality of Ližnjan, except the D, L and l pl. masculine and neuter endings.

Key words: Lobarika idiom, Municipality of Marčana, SW Istrian or štakavian-čakavian dialect, Čakavian dialect.